

АРТПЕДАГОГИКА, КАТО ДОБРА ПРАКТИКА ПРИ РАБОТАТА С ДЕЦА И УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ

Катя Любчева Петрова-Йорданова

ОУ „Христо Ботев”, гр. Поморие

ARTPEDAGOGY, AS GOOD PRACTICE IN WORKING WITH CHILDREN AND STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Katya Lyubcheva Petrova-Yordanova

Primary School „Hristo Botev”, Pomorie

Abstract: *The topic of the use of art pedagogical approaches in working with children with special educational needs is especially relevant today. Art pedagogy provides an opportunity for children with SEN to be maximally involved and accepted by classmates, teachers and society in the modern educational reality in our country. It gives a different impetus to the growth of these children in the school and the environment in which they live, study and grow. One of its many advantages is to stimulate creative thinking and creativity in these children. They develop gradually, as participants in it, emotional competencies that lead to their own self-knowledge. The essence of art pedagogy is expressed in the development of aesthetic and moral qualities that support the process of socialization of disadvantaged children.*

Keywords: *art therapy, artpedagogy, resource teacher, children and students with special educational needs, achievements*

За да говорим за артпедагогика, трябва първо да се спрем на арт терапията. За арт терапията можем да отбележим, че тя може да се приложи при хора от различни възрастови групи с различно психо-емоционално състояние. Ефектът, който се отчита след, като бъде приложена при тези хора с различно здравословно състояние е сам по своему различен.

За начало на арт терапията се приемат 30-те години на изминалият век. Тогава за първи път тя се е използвала по време на Втората световна война, при опит да се коригират емоционални и лични проблеми на деца емигранти от Германия избягали в САЩ. Именно от този момент арт терапията се използва, като независим метод. Счита се, че той допълва други техники на работа и по този начин ефектът от извършените дейности е далеч по голям [1].

Има факти, които сочат, че за първи път терминът „арт терапия” е използван от британецът Адриан Хил през 1938г.. В този период той заболява от туберкулоза.

Въпреки болестта си, той продължава да рисува, като рисуването му помага да запази своят дух и равновесие въпреки болестта. Така, той решава, че това, ще се отрази добре на останалите пациенти настанени в санаториума, в който той се възстановява и започва да работи в тази посока с тях. Целенасочено в ежедневието на болните той налага заниманията с изобразително изкуство като метод за лечение на тези пациенти. В ходана своето изследване Хил лансира идеята, че изкуството в различните си видове, може да се използва, като терапевтичен инструмент. Чрез него би могло да се разширят възможностите пред даденият пациент и те да се развият за него в положителен аспект. Той твърди, че изкуството и психичното здраве имат неразривна връзка по между си. В този ред на мисли достига до формулировката на термина „арт – терапия”. През 1945 г. документира своята работа с пациентите, с които е работил в книгата си „Изкуство срещу заболявания”.

През 40-те години на 20 век в Англия, идеята за използване на материали и методи в изобразителното изкуство произхожда от тогавашните художници, които са творили по това време в страната.

Счита се, че хората на изкуството са тези, които развиват арт терапията и арт педагогиката. Те ги дефинират, като един самостоятелен отрасъл, който изучава възпитанието и неговите закономерности, възможностите на човека и неговото развитие на база самите тях, чрез различните видове изкуства [2].

Още тогава през 40-те години на 20 век се е считало, че арт терапията е има потенциал да се развива и да разширява своите граници. Твърди се, че тя намира успешно приложение в различни сфери на работа, а именно: медицина, педагогика, психология и социални дейности [3].

Официално през 1963 г. е създадена „Британска Асоциация на Арт Терапевтите” (БААТ). Малко след това е създадена и „Американската Арт Терапевтична Асоциация” (ААТА). В България има данни, че арт терапията се развива преди 1989 г. Заслуга за това има проф. Даяна Уолър и Даниел Ламили. Проф. Уолър е ръководител на Катедра по арт терапия в Лондон, а Даниел Ламили е човекът, който премахва шаблоните от изобразителното изкуство, чрез методи почерпени от арт терапията.

Неминуемо силата на изкуството в дадени моменти има по-голям терапевтичен ефект, за разлика от словесното общуване. В дадени моменти, когато се изисква да се използва, то го превъзхожда. Арт терапията не цели естетическо качество на произведението, тя дава свобода в творчеството на всеки. Самият процес, в който е застъпена тя, спомага да се преодолее стреса, да се повишат когнитивните способности на творещият, да се подобри комуникацията му с околните. Тя дава възможност да се споделят чрез нея мисли и чувства, да се достигне до момент на самоизразяване на същността на твореца, използвайки своето въображение и своите възможности [4].

Водещ принцип в арт терапията е използването на всички продукти, подходящи за творческа дейност, без значение от тяхната форма, съдържание и произход. Без значение е и възрастта, пол, произход и принадлежност на участниците в нея. В този ред на мисли, арт терапията е приложима и при деца със специални образователни потребности (СОП).

До тук акцентът беше изцяло насочен към арт терапията, нейното начало и нейните основоположници. Както стана ясно, тя е вид психотерапия, която използва формите на изкуството, пресъздадени с помощта на психотерапевт.

Когато говорим за „артпедагогика“ казваме, че тя има неразривна връзка с арт терапията, но за нея не може да се счита, че тя има поле за действие в медицината. Това е присъщо на арт терапията. Артпедагогиката е приложима в училища и детски градини, където има деца със специални образователни потребности.

Според П. Терзийска същността на артпедагогиката се изразява в изграждане на естетически и нравствени качества, които подпомагат процеса на социализация на децата в неравностойно положение. Както арт терапията, така и артпедагогиката предлага индивидуални и групови занимания. В тях специалистът подбира подходящи арт техники, които са съобразени с участниците в заниманията, а именно – според интересите им, възможностите, възрастта и пр.. Тук водещата идея е свързана с учене чрез преживяване, свободно себеизразяване, формиране на умения в децата с цел изграждане на положителни емоции и преживявания. Наред с всичко това, детето или ученикът със СОП в условията на артпедагогическия процес, намират и много приятели, с които да контактуват в своето ежедневие. Артпедагогиката се явява за тях освен всичко друго и катализатор да преборят своите комплекси и бариери с околните в комуникативен аспект.

Е. Кузнецова счита, че крайната цел на артпедагогиката е да научи децата с потребности да опознаят светът, който ги заобикаля чрез красотата и нравствеността [5].

Всяко дете, независимо от възрастта си, своите заложи и дефицити, може да участва в артпедагогически занятия, които се провеждат, както в детската градина, така и в училище, но също и в различни клубове по интереси по места, където се използва този терапевтичен метод. Участието на децата в норма и тези със специални потребности може да е с две насоки: едната е терапевтична, другата да е според заложи и интереси.

Приобщаващото образование в България е една от водещите тенденции в образованието, за съвременен образователен процес в училища и детски градини на територията на страната. Изключително актуална тема обвързвана пряко с децата и учениците със СОП. То се изразява в правото им на достъп до качествено образование независимо от пол, религия, ориентация, здравен статус, етнически произход и др. В своята си същност е насочено към децата и учениците, които се нуждаят от различен вид подкрепа. Този вид подкрепа в приобщаващото образование е два вида: обща и допълнителна в зависимост от нуждите на детето и ученика. Водещ акцент при оказване на подкрепа на тези деца и ученици със СОП от различни специалисти е необходимостта им от такава с цел достигане на етап на пълноценното им участие в образователния процес [6].

Основна задача на специалиста при работата му с деца и ученици с дефицити е да създаде една спокойна среда за работа за тях и да им вдъхне увереност в собствените им сили. Изкуството прави с децата точно това. То ги стимулира да опознаят езика на материалите, цветовете, ритъмът, звукът необходим за изграждане на една композиция обвързана със стил и динамика.

Изключително полезно по време на участие в тези часове е изучаване на жестовете и движенията, както на собственото си тяло, така и на това на хората участващи в заниманията по артпедагогика. Езикът на тялото е особено важен, за някои невербални деца, като средство за общуване с околните. По време на работа инстинктивно детето или ученикът, като участници попадат в една творческа атмосфера, която много често им дава свобода да се изразяват.

Темата за използването на артпедагогически подходи при работата с деца и ученици със специални образователни потребности е особено актуална в днешни дни. Артпедагогиката предоставя възможност на децата и учениците със СОП, да бъдат максимално приобщени и приети от съученици, учители и общество в съвременната образователна реалност в нашата държава. Тя дава един по-различен тласък в израстването им в училищната и заобикалящата ги среда в която живеят, учат и растат. Едно от многото и предимства е да стимулира творческата им мисъл и креативност. Те развиват постепенно, като участници в нея емоционални компетентности, които водят и до собственото им себеопознаване.

Според Т. Байкушев и Т. Митова в самото начало на занятията по артпедагогика целта трябва да бъде ясно поставена от учителя. Това е неминуемо изключително важно, за да бъде достигнат очакваният резултат. Според тях, начинът на работа и материалите на работа избира самият участник. Учителят трябва да не налага своя избор, а да помогне на участника в неговият избор. Желателно е двамата с участника да работят съвместно. Учителят трябва по време на работа да поощрява и поздравява участника, за да може да стимулира в него предпоставките, водещи до успех [7].

Безспорно, при децата и учениците със СОП, това трябва да бъде цел номер едно на водещия учител. Наред с всичко изброено, трябва да има ясно поставени цели, кратки и точно подадени инструкции за работа към ученика. Подходящо подбрани за целта и възможностите материали с негово участие. Определяне на време за подготовка и време за работа. Формулирана крайна цел и очаквани резултати.

В Основно училище „Христо Ботев”, гр. Поморие часовете по артпедагогиката води ресурсен учител, като част от допълнителната подкрепа за личностно развитие на учениците със СОП в училището. През учебната 2021-2022 година, учениците в групата за допълнителна подкрепа за личностно развитие са 15 на брой. От тях: 8 момчета и 7 момичета (Таблица 1. Пол на учениците със СОП в ресурсна група).

Таблица 1. Пол на учениците със СОП в ресурсна група

ЖЕНИ	МЪЖЕ	ОБЩ БРОЙ УЧЕНИЦИ СЪС СОП
7	8	15

Това са ученици, както в начален етап на образование, така и в прогимназиален етапна образование. Те са записани в различни форма на обучение, а именно:

в комбинирана форма, в индивидуална форма и в дневна форма на обучение (Таблица 2 . Клас и форма на обучение на учениците със СОП в ресурсна група).

Таблица 2 . Клас и форма на обучение на учениците със СОП в ресурсна група

КЛАС	ФОРМА НА ОБУЧЕНИЕ	БРОЙ УЧЕНИЦИ
1 – ви	Дневна	1
2 - ри	Дневна	1
	Индивидуална	1
3 - ти	Комбинирана	2
4 - ти	Комбинирана	1
5 - ти	Дневна	4
	Комбинирана	1
	Индивидуална	1
6 - ти	Дневна	2
7 - ми	Дневна	1

Учениците са със следните диагнози: Нарушение на експресивната реч, Нарушение на активността на вниманието, Ментална ретардация лека степен, Смесено специфично разстройство на развитието, Нарушение на активността на вниманието, Разстройство на училищните умения, Разстройство на емоциите и поведението – неуточнено, Разстройство с тревога от раздяла, Даун с Умерена умствена изостаналост, Генерализирано разстройство на развитието, Детска церебрална парализа и други форми на атрезия и стеноза на уретрата и шийката на пикочния мехур. На всяко едно потребностите и възможностите им са различни (Таблица 3. Диагнози на учениците със СОП).

Таблица 3. Диагнози на учениците със СОП в ресурсна група

ДИАГНОЗИ НА УЧЕНИЦИТЕ В РЕСУРСНА ГРУПА	БРОЙ УЧЕНИЦИ
Разстройство на експресивната реч	1
Нарушение на активността на вниманието	2
Ментална ретардация лека степен /ЛУИ/	2
Смесено специфично разстройство на развитието	3
Разстройство на емоциите и поведението – неуточнено	1
Разстройство с тревога от раздяла	1
ДАУН с УУИ.	2
Генерализирано разстройство в развитието	1
Детска Церебрална Парализа	1
Други форми на атрезия и стеноза на уретрата и шйката на пикочния мехур	1
Общ брой ученици със СОП в ресурсна група	15

С децата и учениците със СОП в ресурсна група учителят работи, както индивидуално, така и групово. Груповата работа е съобразена с диагнозите, интересите и възможностите на учениците. Индивидуалната работа е целенасочена. Броя ученици не надхвърля четирима. По принцип препоръчително групата да не е се състои повече от 8 ученици.

Индивидуалната работа се счита, че е по-ефективна и по удобна за терапевта, тъй като вниманието персонално е насочено, към едно дете или ученик. Опитва сочи, че в тези ситуации, когато ресурсният учител има възможност да работи персонално с всеки резултатите са положителни. Възможността и вероятността да бъдат изпълнени изцяло поставените преди началото на артпедагогичко занимание с ученика със СОП цели и задачи за часа е много по-голяма от тази, когато се работи в група.

По време на часовете, в които учениците творят, те с лекота влизат в различни роли. Склонни са да използват различни техники на работа без пречки и предразсъдъци, за разлика от възрастните. Счита се, че творческият процес е аналогичен на житейския, защото неминуемо се пренасят сцени и случки от бита в творчеството на всеки. Именно непринудеността и възприемането на околния свят по своему кара „специалните деца” да творят и да правят изкуство с лекота.

Ролята на ресурсния учител в това занимание е с голяма степен на значимост. Той е човекът, който подбира, кои деца в кои заниманията, ще участват според интересите и възможностите им. На него се пада отговорността, да осигури материалите и да уточни техниките, с които ще работят учениците по време на артпедагогическото занимание. Организацията, която трябва да направи за всяко едно от участията на всеки един, е много отговорна задача за специалиста, тъй като участията на учениците от групата са не само на месно ниво, но и на областно и национално ниво – конкурси за рисунка, за изработване на изделия, рецитали и др..

През цялата учебна година на територията на страната се провеждат много и различни мероприятия (*Таблица 4. Участия в конкурси и извоювани отличия*). Годишният културен календар е пъстр и изпълнен с много и различни конкурси. Предлага широк спектър от мероприятия, като по този начин предоставя голям избор за участие пред всеки участник.

По принцип, тези конкурси и изложби не са конкретно предназначени за деца в неравностойно положение, каквито са децата и учениците със СОП. Независимо от този факт, под ръководството на своя специален педагог, учениците от ресурсна групав ОУ „Христо Ботев”, гр. Поморие участват при същите условия, каквито участват и останалите ученици в норма. Това не е предпоставка или пречка учениците със СОП от групата за допълнителна подкрепа да не бъдат класирани заедно с останалите участници в тези конкурси и да бъде пречка да печелят грамоти, дипломи, призови места и отличия.

Таблица 4. Участия в конкурси и извоювани отличия от учениците от ресурсна група

№	НАИМЕНОВАНИЕ НА КОНКУРСА <i>/вид, организатор/</i>	ОТЛИЧИЕ
1.	Направи играчка от рециклирани материали”– Организатор - „Мега Мама”	Грамоти

2.	Инициатива на „Гората.бг” Организатор : "Засаждаме бъдеще" – засаждане на дръвчета в двора на училището	Положителен обществен отзвук на местно ниво
3.	„Книжка и рисунки” – рисунка Организатор: НЧ „ П. Р. Славейков 1983” - Бургас	Грамоти
4.	За здраве и берекет” – изработване на мартеничка – Организатор: НЧ „ Пробуда – 1880” – Бургас	Грамоти
5.	„ Весела мартеничка” – изработване на мартенички Организиатор: „Мега Мама”	Грамоти
6.	„ Аз съм българче” – рецитал на стихотворение- втори национален конкурс Организатор: НЧ „ П. Хилендарски – 1928” – Бургас	Грамоти и книжки с българските символи
7.	„ Цветолиние” - изработване на картички Организатор: НЧ „ Пробуда – 1880” – Бургас – грамота;	Грамоти
8.	“Нарисувай любим приказен герой” – рисунка Организатор: „Мега Мама”	Грамоти
9.	„ Великденска магия на българското яйце” – изделия, картички, рисунки Фестивал организиран от „Балкан фест”	Дипломи
10.	Национален конкурс за детска рисунка на тема; „ Българските народни приказки –	Грамоти, дипломи и бронзови отличия

	извор на мъдрост и доброта” - Организатор: „Дай, бабо, огънче” – Перник	
11.	„Направи забавна азбука” – Организатор : „Мега Мама”	Грамоти
12.	Национална изложба за ученическо творчество - рисунка „Заедно можем повече” – Организатор: РУО – В.Търново, НУ „Цани Гинчев” Лясковец и др.	Дипломи и подаръци
13.	"Разходка в планината, за билки в гората" - рисунка Организатор: „ Мега Мама”	Грамоти

Спечелвайки тези награди и признания от участията на учениците със СОП в тези конкурси, изложби, рецитали и друг вид мероприятия, успяха да насочат вниманието на своите съученици и учители към тях и по този начин да намерят своето място в училищния живот с помощта на своите успехи. Техните постижения са предпоставка, за повишаване на самооценката им и оценката на заобикалящите ги хора – било то учители, ученици, специалисти, семейство и приятели. Около тях се наблюдава, че се създава една нова до този момент среда. Демонстрират се от страна на съучениците на тези деца и ученици положителни нагласи спрямо тях.

Наблюдава се, че това ги стимулира, преобръща представите за тях в социума, в който живеят. Кара ги да се чувстват по-уверени в себе си и в своите възможности. Успехите им се явяват катализатор, за нови предизвикателства, в които да участват. Постиженията, които сами си извоюват чрез своя талант, своите умения и заложби, дават право на тези деца и ученици със СОП да затвърдят идентичността си и да бъдат едни осъзнати личности. Не е случаен моментът, че основните функции на артпедагогиката сами по себе си са: социализираща, развиваща, възпитателна, корекционна и др.. Всяка една функция по отделно или в комбинация оказва положителен ефект върху децата и учениците с потребности.

Наложеният подход на работа от ресурсният учител в това основно училище с годинитев групата за допълнителна подкрепа за личностно развитие при работа с деца със специални образователни потребности, е в основите на една създадена се традиция в масовото училище, в която ежегодно децата и учениците със СОП да имат през цялата учебна година изяви от различен вид. Целта, която води учителя е свързана с развиване на личността на детето и ученика с дефицит. Постиженията им в изкуството и в други области, в които се изявяват им допринасят душевен и житейски комфорт в личния живот на всеки един от тях.

Неминуемо изкуството, във всичките си измерения, измества фокуса над личността на децата и учениците със СОП, а именно дефицитът се обезличава на фона на потенциалите и възможностите за успех на всяко едно дете в групата. Артпедагогиката набляга на силните страни на учениците, тя осигуряват един пълноценен, ефективен и активен социален живот на детето. Всеки успех на всеки един ученик от групата бива отбелязан от ресурсният учител и от ръководството на училището, както сред училищната общност, така и в обществото, чрез медии, интернет групи, обяви и др., за да не остане незабелязан.

Успехът е базиран на даденият шанс, всяко дете или ученик да представи себе си, като помощта на таланта си успее да го извоюва. Дейностите по артпедагогика осигуряват едно поле за изява на децата с дефицити. Всяка една публична дейност, каквато и да е тя, намерила показност и гласност, в която участник е ученик със СОП, води до неговата положителна трансформация и спечелва положителните нагласи на обществото. В този момент, хората забравят за персоналната идентичност на тези деца и ученици и се фокусират в успеха им. В много случаи, той даже надскача очакванията им и това, още повече ги кара тях „различните“ да усещат инстинктивно, че са достигнали целта на успеха си. След всяко участие и спечелено отличие те, „различните“ деца, започва да вярва в собствените си възможности и да дават индикации към своя преподавател, че искат да продължат да се усъвършенстват, за да се опитат да надскочат своите възможности. Това всъщност е и целта, която стои пред всеки специалист, а именно да достигне до заложбите, възможностите и интересите на детето и ученика, с когото работят в часовете по артпедагогика, чрез изкуството. Да помогне за успеха, който ще доведе след себе си положителни моменти за детето/ученика и неговото семейство. Да ги мотивира, за да успеят да продължат напред и нагоре по пътя си към нови успехи, защото: „Успехът, ражда нов успех!“.

Литература

- [1] Голман, Д., (2011) „Емоционална интелигентност“, изд. „Изток-Запад“, София
- [2] Алексиева, Д., (2013) „Арт терапията един свят между наука и творческо пространство“ – статия, интернет страница на БААТ, <http://arttherapy-bulgaria.org>. (посетена на 18.05.2022г.)
- [3] Waller, D., (2006) „Art Therapy for Children: “How It Leads to Change“, Goldsmiths College, UK.
- [4] Копытин Ал. (1999) „Основы арт – терапии“ изд. „Лань“.
- [5] Мирчева, П., (2015) „За артпедагогиката“ – „Научни трудове на Русенски университет“, том 54, серия 6.2., <https://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp15/6.2/6.2-20.pdf> (посетена на 18.05.2022г.)
- [6] Нунев, Й., (2018) Сп. „Реторика и комуникации“, брой 36, септември., <https://rhetoric.bg/>. (посетена на 18.05.2022г.)
- [7] Байкушев, С., Митова, Т., (2006) „Ръководство по Арт терапия (лечение с изобразително изкуство), Пловдив

За контакт с автора:

Катя Петрова-Йорданова

e-mail: kati_1801@abv.bg